

De invoering van het stroomstootwapen bij de Nederlandse politie

Vanaf 1 januari 2022 is het stroomstootwapen ingevoerd als nieuw gewelddmiddel in de basispolitiezorg. De meningen over het stroomstootwapen lopen nog steeds uiteen. Veel politiemensen zien het als een gewelddig middel dat het mogelijk maakt om, vergeleken met andere gewelddmiddelen, gevaarlijke of gewelddadige personen met minder nadelige gevolgen voor hen en voor optredende agenten onder controle te brengen. Om die reden maken politiediensten in steeds meer landen gebruik van stroomstootwapens.

We hebben de pilot die voorafging aan de beslissing uit 2019 om tot invoering van het stroomstootwapen over te gaan in opdracht van de politie geëvalueerd. Onze conclusie was dat, bij juist gebruik, het afvuren van de pijltjes uit het stroomstootwapen of het dreigen daarmee een meerwaarde in gevaarsituaties heeft. Ook in gevaarsituaties die niet direct levensbedreigend zijn of waar het er om gaat inzet van het vuurwapen te voorkomen. In dit artikel gaan we in op de vraag of het stroomstootwapen gewelddig of gevaarlijk is.

Reacties mensenrechtenorganisaties

Ook na de pilot die in Nederland is gehouden waarschuwen mensenrechtenorganisaties voor het gebruik van het stroomstootwapen. Ze zien het als een gevaarlijk middel dat ernstige risico's met zich brengt, dat makkelijk misbruikt kan worden en dat in een groot aantal gevallen mede tot de dood zou hebben geleid. Het VN-Comité tegen Marteling vindt dat het gebruik van stroomstootwapens kan leiden tot marteling en ziet het als een wapen dat het laagdrempeliger zou maken voor politie om geweld te gebruiken. Amnesty International wijst met enige regelmaat op de risico's van de inzet van stroomstootwapens. Met het oog op deze risico's roept Amnesty International op om het gebruik van stroomstootwapens alleen toe te staan in levensbedreigende situaties of bij het risico op ernstige verwondingen, om het gebruik van vuurwapens te voorkomen. In media-items komt vaak maar een van beide benaderingen aan de orde: of de gevaren worden benadrukt, of er wordt vooral aandacht besteed aan hoe gewelddig het wapen is en de gevaren worden juist gebagatelliseerd.

Hoe gevaarlijk is gebruik van het stroomstootwapen?

In opdracht van de minister van Justitie & Veiligheid is voorafgaand aan de definitieve besluitvorming over invoering van het stroomstootwapen ten overvloede nog een systematisch literatuuronderzoek verricht door Dückers e.a. (2019)¹ naar de gezondheidseffecten van blootstelling aan stroomstootwapens in de context van

¹ Dückers, M., C. Baliatsas, J. Gerbecks & J. IJzermans (2019). Gezondheidseffecten van blootstelling aan stroomstootwapens (Tasers) in de context van wetshandhaving. Een systematisch literatuuronderzoek. Nivel

wetshandhaving. Hun bevindingen bevestigden dat na gebruik van het stroomstootwapen weinig of geen acute gezondheidseffecten optreden, anders dan de wondjes veroorzaakt door de pijltjes. Deze ‘verwondingen’ hebben geen langdurige effecten. Toch, stellen de auteurs vast, is het niet mogelijk om met zekerheid uitspraken te doen over mogelijke ernstige (langdurig of chronisch effect of sterfte) gezondheidseffecten van het gebruik van het stroomstootwapen op de gezondheid. Vrijwel alle studies zijn namelijk uitgevoerd op gezonde proefpersonen, met een korte blootstelling (van 5 seconden), waarbij de pijltjes nogal eens zijn vervangen door grijpers (‘alligator clips’) en in een gecontroleerde setting. Een relatief groot deel van de studies is gefinancierd door de fabrikant of opgesteld door aan de fabrikant gelieerde onderzoekers. Er kunnen dan ook moeilijk uitspraken worden gedaan over kwetsbare populaties of bijzondere risicogroepen zoals zwangere vrouwen, mensen met psychische problemen of onder invloed van middelen of medicatie. De onderzoekers vonden geen studies die zich expliciet op de gevaren voor de gezondheid van de risicogroepen richten. De meeste studies betreffen fysiologische stressreacties (‘excited delirium’, agitatie), hartslag, bloeddruk, hartritme stoornissen, zuurgraad van het bloed of (neuro)cognitieve prestaties. Bewijskracht en zeker causaliteit ontbreekt, mede door de gebruikte steekproeven. Specifiek onderzoek in praktijksituaties naar effecten op de gezondheid van risicogroepen is om ethische redenen nauwelijks mogelijk.

Het is ethisch niet mogelijk experimenteel onderzoek uit te voeren.

Gezondheidswaarschuwing

De auteurs stellen ook dat de gezondheidswaarschuwing die Axon (fabrikant van het bij de Nederlandse politie in gebruik zijnde stroomstootwapen) sinds enige jaren op haar website heeft geplaatst, na het bestuderen van de wetenschappelijke literatuur niet gebaseerd lijkt te zijn op wetenschappelijke evidentie. Een deel van de waarschuwing kan echter niet genegeerd worden, omdat over de effecten op de zogenaamde risicogroepen die in die waarschuwing worden genoemd geen kennis voorradig is. Individuen die behoren tot de risicogroepen ‘verward of psychotisch’ en/of ‘overmatig alcohol- of drugsgebruik’ zijn overigens wel oververtegenwoordigd onder de doelpersonen. Op basis van gezond verstand is het, zo stellen de auteurs, onverstandig om een stroomstootwapen toe te passen op zwangere vrouwen of mensen met een kwetsbare gezondheid. In de praktijksituaties zal evenwel niet altijd duidelijk zijn of mensen tot zo’n specifieke risicopopulatie behoren, maar ook het gebruik van andere geweldsmiddelen (bijvoorbeeld een vuurwapen) is gevaarlijk in zo’n situatie.

De bevindingen van de auteurs passen naadloos bij het eerdere internationaal vergelijkend literatuuronderzoek van Esman & Adang (2011)²:

Uit medische literatuur blijkt dat er geen direct causaal verband is tussen [stroomstootwapen]gebruik en een mogelijk overlijden. Anders wordt het in de gevallen waarin mensen last hebben van hartfalen of onder invloed zijn van drugs of drank. Dan kan de inzet van een [stroomstootwapen] net het laatste zetje zijn. Het meerdere keren of voor langere periodes gebruiken van een [stroomstootwapen] op eenzelfde verdachte wordt als onjuist aangemerkt.

² Esman & Adang (2011) Evaluatie Taser Pilot. Apeldoorn, Politieacademie,

Inzet op kwetsbare personen

Onderzoek naar de effecten van inzet van het stroomstootwapen op kwetsbare personen is overigens uiterst complex: de ene kwetsbaarheid is de andere niet. Effecten van het stroomstootwapen hangen onder andere af van de fysieke en psychische toestand van de betreffende persoon (bijvoorbeeld van het soort medicijn dat gebruikt is, dan wel of de persoon onder invloed is van alcohol of drugs) en van de wijze van inzet van het stroomstootwapen (pijltjes of gebruik van de stun mode, het aantal seconden dat stroom wordt toegediend, gebruik van het stroomstootwapen al dan niet in combinatie met andere geweldsmiddelen). Daarnaast is het ethisch niet mogelijk experimenteel onderzoek uit te voeren. Onderzoek naar psychische (naast fysieke) effecten zijn we in de literatuur niet tegengekomen.

Amnesty International wijst op de risico's van de inzet van stroomstootwapens.

Een ingrijpend gewelddmiddel

Het antwoord op de vraag: *Hoe gevaarlijk is het gebruik van het stroomstootwapen?* is dus nog steeds dat bij juist gebruik tegen gezonde personen gebruik van het stroomstootwapen niet gevaarlijk is. Op grond van vermeend gevaar is er dus geen reden het gebruik tegen gezonde personen te beperken tot uitsluitend levensbedreigende situaties. Tegelijkertijd blijft het stroomstootwapen een ingrijpend gewelddmiddel, dat veel pijn veroorzaakt en personen enkele seconden lang de controle over hun lichaam laat verliezen (met mogelijk gevolgen voor de psychische gezondheid). Daarnaast blijven er onzekerheden over de risico's van het gebruik tegen verschillende groepen kwetsbare personen. Dat maant tot terughoudendheid in het gebruik. Vandaar dat het evaluatieonderzoek dat wij uitvoerden naar de pilot met het stroomstootwapen³ concludeerde dat het bij een beslissing tot bredere invoering van het stroomstootwapen in de basispolitiezorg voorwaardelijk moet zijn dat een juist en passend gebruik gewaarborgd is. De bevindingen uit de monitoring na afloop van de pilot wijzen tot nog toe in die richting.⁴

Hoe geweldig is gebruik van het stroomstootwapen?

Het antwoord op de vraag: *Hoe geweldig is het gebruik van het stroomstootwapen?* Is, hangt af van het beoogde doel. Juist daarover bestaan veel onduidelijkheden en soms worden oneigenlijke of wisselende argumenten gehanteerd.⁵

In de brief aan de Tweede Kamer d.d. 1 februari 2017 waarmee de minister van Veiligheid en Justitie de pilot aankondigde, was het doel van de pilot als volgt geformuleerd:

te onderzoeken of de invoering van een stroomstootwapen, net als bij de aanhoudings- en ondersteuningsteams, ook in de basispolitiezorg een bijdrage kan leveren aan het beheersen en verminderen van het geweld waarmee de politie dagelijks wordt geconfronteerd.

Bij bepaalde stakeholders (gezagsdragers, politie) bestonden verschillende verwachtingen en doelstellingen over wat die bijdrage in zou moeten houden.

³ Adang, Mali & Vermeulen (2018) Het stroomstootwapen in de basispolitiezorg. Politieacademie, Apeldoorn

⁴ Adang, Mali & Vermeulen (2022) Geweldig of gevaarlijk? Het stroomstootwapen in de basispolitiezorg. Boom criminologie, Den Haag

⁵ <https://www.vpro.nl/argos/media/kijk/afleveringen/medialogica/2020/aflevering-4.html>

We noemen er enkele:

- vermindering van verwondingen bij zowel politiemensen als burgers;
- opvulling van het veronderstelde gat tussen 'vuist en vuurwapen';
- minder inzet van surveillancehond of vuurwapen;
- beter optreden van een afstand tegen gewelddadige personen die een gevaar voor zichzelf en hun omgeving vormen;
- effectief optreden mogelijk maken als mensen niet meer op pijnprikkels reageren (bijvoorbeeld als gevolg van overmatig gebruik van alcohol en drugs);
- een preventieve werking in gevaarsituaties van de loutere aanwezigheid van of het dreigen met een stroomstootwapen.

Zoals uit de evaluatie van de pilot bleek zijn sommige van deze effecten (deels) gerealiseerd, andere niet. Als het doel is om geweld tegen politieambtenaren te verminderen, dan is het niet te verwachten dat dat met de invoering van het stroomstootwapen gaat lukken. Hetzelfde geldt als het doel is structureel gebruik van het vuurwapen of de diensthond te verminderen. Het is wel realistisch te verwachten dat met de invoering van het stroomstootwapen minder verwondingen op zullen treden bij agenten en bij personen tegen wie het stroomstootwapen ingezet wordt (als het alternatief zou zijn gebruik van fysiek geweld, al dan niet met gebruik van een gewelddadig middel). Waarschuwen en/of dreigen de pijltjes af te vuren was vaak voldoende om medewerking van een persoon te krijgen.

Uit het onderzoek blijkt ook dat inzet van het stroomstootwapen succesvol was in de zin dat in een groot aantal gevallen lastige gevaarsituaties tot een goed einde zijn gebracht (persoon aangehouden of onder controle gebracht), zonder dat eerst hulp van geweldsspecialisten ingeroepen moest worden.

De meningen over het stroomstootwapen lopen nog steeds uiteen.

Dat agenten in de basispolitiezorg meer zelfvertrouwen rapporteren nadat zij met het stroomstootwapen uitgerust zijn is niet verrassend. Hetzelfde effect zou waarneembaar zijn bij andere toevoegingen aan bewapening of uitrusting (en trad bijvoorbeeld ook op bij invoering van pepperspray). Het is een open vraag hoe blijvend zo'n effect is: na de introductie van pepperspray was er sprake van een zogenaamd honeymoon effect; afnemende tevredenheid na aanvankelijk enthousiasme, en het feit dat uit de monitoring na afloop van de pilot een afname van de inzet van het stroomstootwapen zichtbaar is, zou hier ook op kunnen duiden.

Kortom: de vraag hoe geweldig het gebruik is, is niet te beantwoorden. Dat vereist immers vooraf een doel waartegen je de uitkomsten afzet.

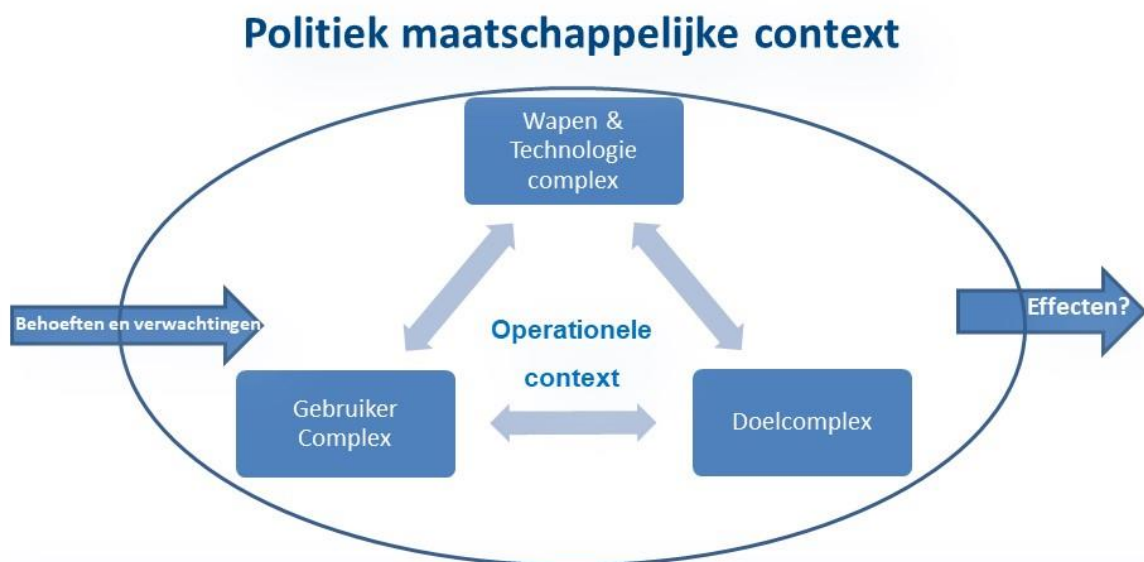
Police Technology Assessment (PTA)

Wij pleiten er daarom voor om, voorafgaand aan invoering van een nieuw gewelddadig middel, expliciet het doel te formuleren dat met de invoering van het gewelddadig middel wordt beoogd, alsmede de verwachte effecten. Pas dan kan een goede en transparante afweging plaatsvinden. De in het onderzoek geïntroduceerde Police Technology Assessment PTA is een bij uitstek geschikte methode om in de toekomst prospectief, dus *vooraf*, te onderzoeken of en zo ja onder welke voorwaarden beoogde effecten van een nieuw gewelddadig middel of een nieuwe technologie in de operationele context gerealiseerd kunnen worden. Als overwogen wordt tot invoering van een gewelddadig middel of technologie over te gaan draagt een vooraf uitgevoerde PTA bij aan een gerichtere opzet van een pilot. Een PTA is ook van belang om goed de waarde van bevindingen uit de internationale literatuur in te schatten: resultaten uit andere operationele contexten zijn immers niet zomaar overdraagbaar naar de Nederlandse situatie.

Daarnaast blijft het zo dat de keuze met betrekking tot nieuwe wapens of technologieën voor de politie niet op puur wetenschappelijke gronden gemaakt kan worden, maar uiteindelijk afhangt van belangenafwegingen (inclusief een kosten/ baten afweging) en politieke keuzen.

Operationeel gebruik

Bij beloften over de prestaties en uitwerking van nieuwe technologie wordt te vaak geen rekening gehouden met menselijke factoren en de operationele context waarin de technologie gebruikt moet worden. *Police Technology Assessment (PTA)* is de analyse-methode die expliciet de verschillende elementen die onontkoombaar verbonden zijn aan het gebruik van een wapen (of technologie) in de praktijk in kaart brengt. Naast het (technisch) functioneren van het wapen ('het wapencomplex'), zijn dit de politieagenten als gebruikers ('het gebruiker complex') en de personen waartegen het wapen wordt ingezet ('het doelcomplex'), alsmede de interacties tussen deze complexen binnen de operationele en politiek-maatschappelijke context waarin het wapen gebruikt wordt (zie onderstaand schema).

Police Technology Assessment

Over de auteurs:

Otto M.J. Adang is lector Openbare orde & Gevaarbeheersing aan de Politieacademie en bijzonder hoogleraar Veiligheid en collectief gedrag aan de faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Bas Mali is onderzoeker bij de afdeling Kennis en Onderzoek van de Politieacademie en onderzoeker bij het Informatie-analyseteam, een samenwerkingsverband van de politie, het ministerie van Justitie en Veiligheid en het CBS. Daarnaast is hij betrokken bij het Landelijke Programma Invoer Stroomstootwapen.

Kim Vermeulen is onderzoeker bij de afdeling Kennis en Onderzoek van de Politieacademie.